

ELEMENTS PER A LA CONEIXENÇA DE L'EDAT DEL BRONZE A LA COMARCA DEL BAGES (I PART)

Miquel Cura i Morera

En el món de l'arqueologia prehistòrica, la necessitat d'intentar la investigació de les poques restes conegudes és una tasca del tot imprescindible, si no es vol perdre el rumb en la investigació d'un període cronològic concret i limitar-se a recerchar nous jaciments. A l'intent de reflexionar sobre el coneixement de l'Edat del Bronze al Bages, doncs, s'hi apunta el present article, en el qual l'autor resumeix les diferents troballes que s'han fet en aquesta comarca, aportant-n'hi fins i tot, alguna d'inèdita fins ara. Centra, alhora, la problemàtica que presenta l'estudi d'aquesta etapa a casa nostra i ofereix alguna via per reemprendre el treball d'investigació.

Hem d'advertir no obstant, que totes aquestes provatures inicials de la metal·lúrgia a Catalunya són mal conegudes, ja que el territori català és, en general, pobre en recursos metàl·lics, i no tenim cap prova palpable que ens mostri que determinades peces de tipologia vella hagin estat elaborades autòctonament i, per tant, ha de tenir-se en compte la importància d'uns intercanvis comercials i el seu origen forani.

Aquesta problemàtica, en línies generals, cobreix en realitat tot el II mil·lenni, i la nova tecnologia metal·lúrgica no es veu incrementada i desenvolupada fins als inicis del I mil·lenni amb l'aparició de les primeres influències dels Camps d'Urnes (1).

No obstant, hem de fer un petit incís per referir-nos a les troballes del **Forat de la Tuta** a Riner (Solsonès), un petit taller metal·lúrgic que explotava els filons de coure de la zona Riner-Joval, i on s'han localitzat dos motlles de foneria per obtenir **destrals planes** (2). Sens dubte, aquest petit taller de foneria adquiria bronze importat d'origen nord-pirinenc, ric en estany, que combinava amb el coure local per

fer una producció de noves peces de baixa aleació. Però junt a aquestes troballes hem d'afegir-hi un nou motlle d'identiques característiques, conservat al Museu Comarcal de Manresa, que, si bé es desconeix la seva procedència exacta, no hi ha cap dubte que és de la comarca. (3)

La cronologia de les **destrals planes** és molt àmplia, iniciant-se a l'entorn de l'any 2000 a. C., elaborades amb coure, però amb una tipologia molt diferent a la que ofereixen les empremtes que poden realitzar-se dels motlles de Riner i del Museu Comarcal de Manresa que, per la presència d'un tall molt arquejat, preconitzen les **destrals de vores** d'origen continental, datades a l'entorn del 1300-1200 a. C. (4). Considerats aquests elements, ens inclinem a acceptar dintre de la segona meitat del II mil·lenni a. C., o si es vol l'equivalent a Catalunya del Bronze Antic de les sistematitzacions europees (5).

Durant aquest període es produeixen importants transformacions, representades essencialment per l'arribada de noves poblacions d'origen continental i per una revalorització general del territori

Definir el què s'entén avui per Edat del Bronze a Catalunya, resulta encara un problema delicat; de fet, el període de la Prehistòria que pren aquest nom, i que correspon globalment al II mil·lenni a. C., queda reflectit per l'aparició de la metal·lúrgica, i més concretament per aquella que utilitza el **bronze**, l'aleació del coure amb l'estany. Però, resulta evident que fins a arribar a aquesta aleació òptima, hi ha un conjunt de processos metal·lúrgics previs on el coure es combina amb altres minerals, com l'arsènic o el bismut i, més esporàdicament, amb el níquel, el plom, la plata...

que comporta una dualitat cultural entre les planes i les contrades muntanyenques. La comarca del Bages, donades les seves condicions geogràfiques, reflecteix perfectament totes aquestes condicions, malgrat la feblesa de la investigació referent a aquest període.

EL PROBLEMA DE LES POBLACIONS BRAQUICÈFALES

La presència de les poblacions braquicèfales havia estat detectada pels antropòlegs, atribuint-les a una fase tardana, ja en plena Edat del Bronze, i relacionant-se amb la introducció de la metal·lúrgia (6). Però nous estudis antropològics mostren que aquesta irrupció ètnica no ha de considerar-se tardana, ja que les formes de trànsit braquiformes i certes influències que presenten alguns exemplars indígenes dolícocefals mediterranis, indiquen que l'element forani es trobava ja barrejat (7).

La nostra comarca no sols ofereix algunes restes d'aquestes poblacions, principalment després de les importants troballes del **Cau de la Guineu** a Sant Mateu de Bages, cripta sepulcral sota una bauma que contenia més de cinquanta individus, amb un ritual secundari i selectiu, on el 52 % ofereixen les característiques antropològiques de braquicèfalia o mestissatge, amb una datació de radi-carboni de 4040 ± 100 anys B.P., en dades relatives 2090 ± 100 a. C. (8). I el crani femení amb trepanació de la **Bauma dels Ossos de la Torre** de Cornet (9). Troballes antropològiques que resten circumscrites al focus braquicèfal de l'Alt Cardener i Llobregat (**Dolmen del Collet de Su**, **Bauma de Can Cervera** de Serrateix,...).

Aquesta coincidència geogràfica entre les troballes antropològiques i les mines de Riner han estat la causa de que s'establís erròniament aquesta relació i, per tant, que es considerés la irrupció de les poblacions continentals en

una fase tardana ja que la primera avui queda rebutjada per la datació del **Cau de la Guineu** o pels recents treballs europeus que mostren que s'inicia a l'entorn de l'any 2.000 a. C., relacionada amb l'expansió cultural del vas campaniforme tardà (10) i ben constatada en els enterraments individuals a la Meseta nord (11).

D'altra banda, la concentració a la zona de l'Alt Cardener i Llobregat de restes braquicèfales respon, essencialment, a unes peculiaritats de la pròpia investigació que fan aquesta contrada privilegiada: la tasca investigadora de mossèn Joan Serra i Vilaró (12), la presència d'un ritual funerari selectiu que reagrupa els cranis i, sobretot, un medi calcari que conserva els ossos. Condicions que s'han de tenir presents en el moment d'una interpretació històrica.

ELS SEPULCRES MEGALÍTICS DEL BAGES

Les construccions megalítiques no responen a una cultura determinada, sinó essencialment, responen a un ritual funerari que es manifesta per la construcció d'unes tombes més o menys monumentals de caràcter col·lectiu, no tan sols per esdevenir col·lectives respecte el nombre d'inhumacions, sinó perquè llur construcció suposa el treball d'una col·lectivitat.

Així, termes com «*dolmen*» o «*megalit*» queden mancats de sentit si no es precisen els àmbits culturals o cronològics. Tenint en compte aquests criteris, queda rebutjada la generalització d'una «*civilització megalítica*» que agermanaria diferents regions europees com moltes vegades s'ha pretès (13). Hom reconeix entre els «*dòlmens*» de Catalunya dos grans moments plenament diferenciats culturalment i cronològicament, corresponent el primer al IV mil·lenni a. C., dins d'un àmbit cultural neolític, i un segon moment tardà, durant el II mil·lenni, més o menys relacionat amb l'aparició dels primers ele-

ments metàl·lics.

Serà en aquesta segona etapa tardana, on hem d'emplaçar els sepulcres megalítics del Bages, els quals queden localitzats en les serres alades que, per damunt dels 500 m. s.n.m., envolten la depressió del Cardener-Llobregat o el Pla, configurant dos importants nuclis, donada la seva posició respecte l'eix del Llobregat: el nucli oriental, centrat principalment sobre l'altiplà del Moianès, i el nucli occidental, en les serres de Rubió, Castelltallat i les Garrigues, que es prolonga pel sud del Solsonès vers el Segre i la zona pirinenca.

De fet, els sepulcres megalítics, tant d'un nucli com de l'altre, s'ofereixen molt uniformes tipològicament, corresponent la majoria a **dòlmens simples**, és a dir, a construccions reduïdes a l'existència de la simple cambra funerària de caïres rectangulars, situada al mig d'un túmul o tarter. No obstant, hem d'advertir que aquesta denominació resulta incorrecta i que ben poca cosa pot expressar, ja que la major part dels nostres sepulcres megalítics, per diferents atzars, entre ells el conreu de la vinya, han modificat sensiblement les seves estructures arquitectòniques originàries, i avui resten reconvertits en cabanes o semienrunats amb la pràctica desaparició del túmul.

Malgrat aquestes consideracions generals a l'entorn de la tipologia dels megalits, podem diferenciar tres tipus de monuments, en funció del sistema d'accés a la cambra sepulcral:

a) Les cistes megalítiques. Petits monuments, d'estructura tumular, que contenen al mig del tarter una caixa formada per petites lloses que no atenyen el metre d'alçada. Tancades pels quatre costats, el sistema d'accés ha de consistir, o bé desplaçant la llosa de coberta quan aquesta existeix (fig. 1a), o bé, en altres en què no ha existit mai una llosa de cobertura, cal interpretar l'existència d'una es-

estructura de fusta, avui desapareguda.

L'exemplar més interessant a la nostra comarca, per ésser el darrer descobert i excavat científicament, correspon al de la **Serra de Clarena-I**, a Castellfollit del Boix, que contenia restes de cinc inhumacions primàries. El seu aixovar estava compost per ceràmiques de perfil carenat, alguna d'elles amb decoració incisa de tradició epicampaniforme de tipus de l'Arbolí; una gerra de perfil piriforme de fons pla i amb llengüetes sobreposades a la vora, així com un petit punxó de 48 mm. de coure arsenicat. Aixovar que, culturalment, queda inclòs perfectament en el marc cronològic obtingut en la datació de radiocarboni, de 3.700 ± 100 anys B.P, és a dir, en cronologia relativa, del 1750 ± 100 a. C. (14).

b) Les arques amb vestibul-pou.
Pel seu tamany considerable,

aquests monuments són considerats veritables «dòlmens» en la terminologia popular, ja que, per les dimensions de les seves lloses, aquestes són megalítiques. Igual que les cistes, es troben envoltades per un tarter o túmul, però el seu sistema d'accés resulta complex, en constatar-se l'existència d'un vestibul-pou, o estructura que s'obre en el túmul, davant la cambra, que facilita l'entrada al nivell inferior de l'arca (fig. 1b).

L'arca anomenada de **La Torre del Moro de Vallbona**, a Torroella (15), n'és avui l'exemplar més representatiu, com ho fou també la de **Castelltallat**, a Sant Mateu de Bages, en la seva forma originària, com bé mostra la maqueta conservada al Museu Comarcal de Manresa (16).

c) Les cambres simples. Monuments semienrunats on avui resulta difícil d'interpretar el seu sistema d'accés, i que podrien

haver correspost, originàriament, a monuments del tipus d'arca amb vestibul-pou, o bé a **cambres pirinenques**, un tipus de monument que ofereix un sistema d'entrada utilitzant l'espai o finestra comprès entre la llosa de cobertura i la llosa rebaixada que tancaria l'espai de la cambra (fig. 1c). Aquesta llosa de l'entrada en molts casos ha desaparegut, o ha estat parcialment trossejada en reaprofitar-se el sepulcre com a cabana.

Els sepulcres d'en **Marquet** a Castellfollit del Boix (17), i alguns del Moianès (**Puig Rodó**, **Cuspinar**, **Santa Magdalena**) (18), són exemplars encara visibles, però molts d'altres han desaparegut per manca de protecció, com els de **Sant Salvador**, la **Barraca dels Moixonaires** en el terme de Cardona, o el de la **Grossa de Moià**.

Les restes arqueològiques proporcionades per tots aquests monuments ens ofereixen unes

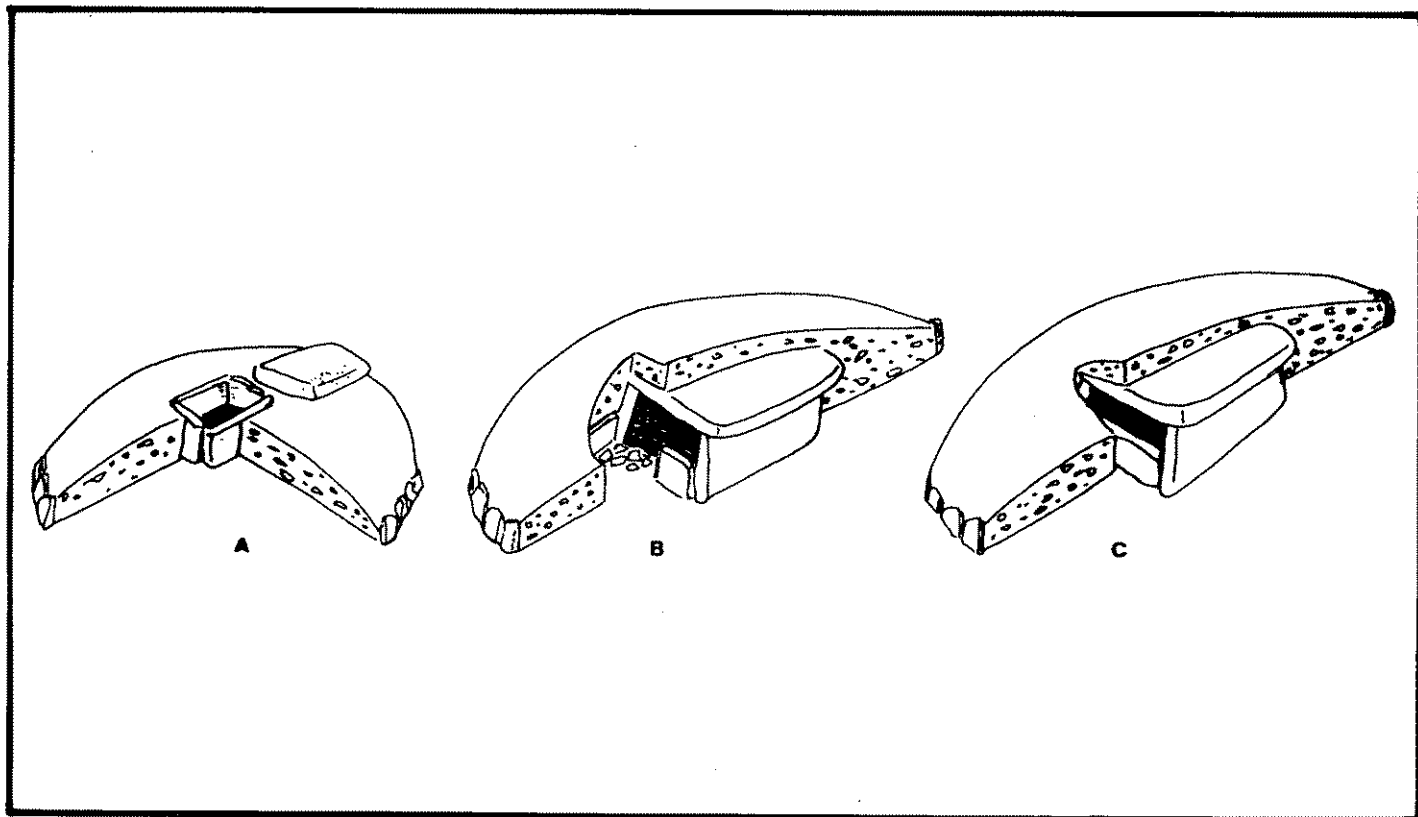
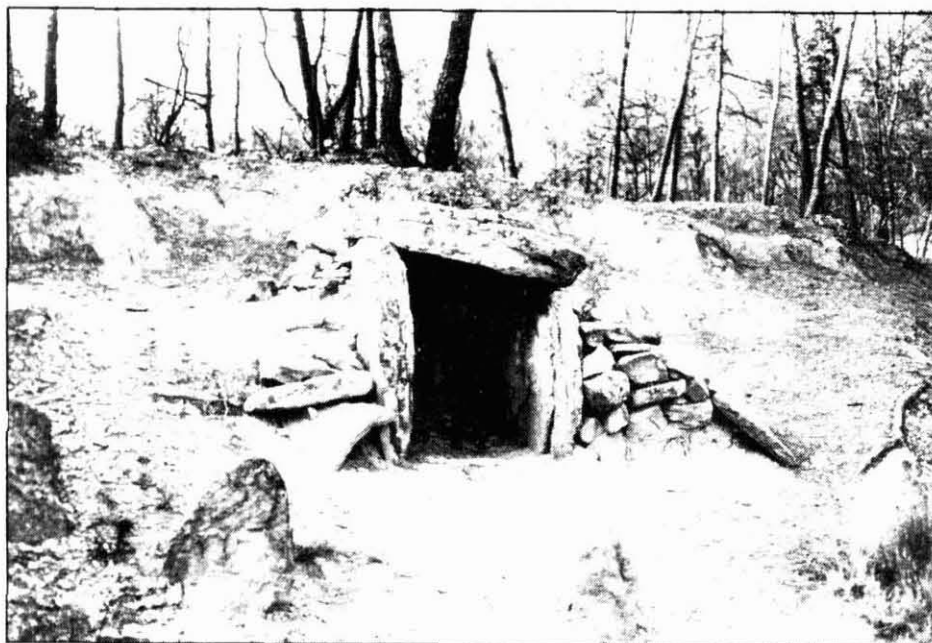

Fig. 1. Tipologia dels monuments megalítics localitzats al Bages.

El dolmen de Can Pregones (Sallent).
Foto: A. Daura.

seqüències culturals del II mil·lenni a. C., com són les ceràmiques campaniformes tardanes de **Cuspinar**, **Puig Rodó** i **Castelltallat**; les ceràmiques del tipus de l'Arbolí de **Serra Clarena-I** i **Puig Rodó**, o les formes llises carenades de **les Umbertes** i **Serra Clarena-I**. Els elements metàl·lics també són presents, des d'un punyal triangular de coure a **Puig Rodó**; als punxons de **Serra Clarena-I** i **Cuspinar**, i als anells i braçalets de **Castelltallat**, **Puig Rodó** i **Coaner**.

NOTES

- (1) A. Ma. RAURET, *La metalurgia del bronze en la Península Ibérica durant la Edad del Hierro*. Instituto de Arqueología y Prehistoria. Universidad de Barcelona, 1976.
- (2) J. SERRA i VILARÓ, «Mina i fundició d'aram del primer període de l'Edat del Bronze de Riner». *Anuari de l'I.E.C.*, VI, Barcelona, 1920.
- (3) M. CURA i MORERA, «Tres motlles per a foneria al Museu Comarcal de Manresa», *Miscel·lània d'Estudis Bagencs*, 1, Manresa, 1981.
- (4) F. MARTÍ i JUSMET, «Las hachas del bronce en Cataluña». *Ampurias*, XXXI-XXXII. Barcelona, 1969-70.
- (5) J.J. HATT, «De l'Âge du Bronze à la fin du Premier Âge du Fer», en *Les Grandes Civilisations Préhistoriques de la France*, S.P.F., Paris, 1954.
- (6) J. MALUQUER DE MOTES, «La cerámica con asas de apéndice de botón y el final de la cultura megalítica del nordeste de la Península», *Ampurias* IV. Barcelona, 1942.
- (7) D. TURBÓN, *Antropología de Cataluña en el II milenio a. C.* Ediciones de la Universidad de Barcelona, 1981.
- (8) J. CASTANY i L. GUERRERO, «Algunes consideracions sobre la Prehistòria i l'Antropologia a les comarques del Bages, Berguedà i Solsonès», *Dovella* 18. Manresa, 1986.
- (9) D. TURBÓN y D. CAMPILLO, «Restos humanos de la Bauma dels Ossos de la Torre de Cornet (Sallent, Barcelona)», *IV Col·loqui d'Arqueologia de Puigcerdà*, 1982.
- (10) R. MENK, «Le phénomène campaniforme: structures biologiques et integration historique», *Archives Suisses d'Anthropologie Generale*, 43, fasc. 2.
- (11) T. BURNER, «Acerca de la población campaniforme de la Península Ibérica», *Cuadernos de Preh. y Arq. Castellonenses*, 3, 1976.
- (12) J. SERRA i VILARÓ, *El vas campaniforme a Catalunya i les coves sepulcrales eneolítiques*, Solsona, 1923. - *La civilització megalítica a Catalunya. Contribució al seu estudi*, Solsona, 1927.
- (13) F. NIEL, *La civilisation des mégalithes*. Paris, 1970.
- (14) J. CASTELLS i J. ENRICH, «El túmul I de la Serra de Clarena (Castellfollit del Boix, Bages)». *Excavacions Arqueològiques a Catalunya*, 4. Barcelona, 1983.
- (15) M. CURA i MORERA, «Origen i evolució del megalitisme a les comarques centrals i occidentals de Catalunya (I): del Neolític mitjà a inicis de l'Edat del Bronze», *Cota Zero*, 3. Vic, 1987.
- (16) V. SANTAMARIA, «Dels temps prehistòrics en la nostra comarca». *Butlletí del Centre Excursionista Montserrat*, 6. Manresa, 1923.
- (17) M. CURA i MORERA, «El sepulcre megalític de can Marquet (Castellfollit del Boix, Bages)». *Informació Arqueològica*, 24 maig-agost 1977.
- (18) R. BATISTA, *Los sepulcros megalíticos de la comarca del Moyanés*. Corpus de Monumentos Megalíticos, fasc. 1, Barcelona, 1961.

Miquel Cura i Morera
Arqueòleg